

УДК 304/3-057.87-054.72 (4/37) "1921/1939"

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ-ЕМІГРАНТІВ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Олександр ДУДНИК

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського
Національної академії наук України
вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, 01001

Життя українських студентів у Чехословаччині в 20–30-ті роки відзначалося значною суспільною активністю. Неофіційно студенти були розділені на про-радянський і антирадянський табори. У студентському середовищі діяли різні організації і групи націоналістичного характеру. З другої половини 30-х років суспільна активність українських студентів пішла на спад.

Ключові слова: Чехословаччина, Україна, еміграція, студенти, суспільний рух, українська державність, міжвоєнні роки

З проголошенням незалежності України виникла можливість для висвітлення невідомих сторінок в історії нашого народу, особливо тієї його частини, яка з різних причин опинилася за межами батьківщини. Насамперед, це стосується найбільшої за чисельністю української еміграції періоду між двома світовими війнами. Одним із напрямів цієї тематики є проблема молоді, зокрема, студентства, яке значною мірою визначає майбутнє кожного народу і держави, є своєрідним потенціалом їх наступного прогресивного розвитку.

Чимало авторів тією чи іншою мірою торкаються питань українських студентів-емігрантів. Так, досліджуючи культурно-освітню і наукову діяльність осередків української еміграції, про студентів пишуть у своїх працях С.Віднянський, С.Ульяновська, В.Ульяновський, Т.Бублик, Т.Сидорчук та ін. Вони розглядають походження, кількість, умови життя та навчання студентів в українських вузах за кордоном.

Найбільше уваги студентським питанням присвятила О.Вагіна. Вона дала загальну характеристику студентської еміграції в усіх країнах Європи в міжвоєнний період, простежила виникнення та діяльність різних типів студентських організацій, зокрема, головної – Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС, або Централь).

Не обминули студентське питання автори ґрунтовних праць з проблем української військової еміграції 1918–1924 рр. М.Павленко та І.Срібняк¹. Вони показали військову еміграцію як одне з основних джерел української студентської еміграції на початкових її

¹ Павленко М. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини, Румунії: ставлення влади і умови перебування. 1919–1924 рр. Київ, 2000; Срібняк І. Українці на чужині. Київ, 2000.

етапах, простежили формування студентських громад у таборах для інтернованих, взаємозв'язок і взаємодопомогу між інтернованими та студентами – колишніми таборитами.

Окремі аспекти студентського еміграційного руху досліджували В.Козлітін, В.Троцинський, А.Криськова, В.Стремидло та ін.²

Важливим джерелом вивчення тематики є збірники спогадів колишніх студентів-емігрантів: “Двадцять років Української Академічної Громади”, присвячений українському студентству Праги; “Над Синім Дунаєм” – про українське студентське товариство “Січ” у Відні; “Пропам’ятна книга Данцігерів” – про українські студентські організації вільного міста Данцига (сучасний Гданськ, Польща), про життя українських студентів Німеччини можна дізнатися зі збірника “Українці в Берліні 1918–1945”. Значну кількість фактичного матеріалу містять молодіжні журнали тих часів: “Український студент”, “Студентський вісник”, “Студентський шлях”, “Національна думка” та ін. Цінною є книга одного з лідерів студентського національного руху В.Мартинця “Українське підпілля: від УВО до ОУН”, а також праця іншого еміграційного студента М.Антоновича “Нариси історії Центрального Союзу Українського Студентства (1922–1945)”. Не можна залишити поза увагою дослідження П.Мірчука “Нариси історії ОУН 1920–1939 рр.” та збірник “ОУН 1929–1954”.

Близько 6,5 тис. організованих українських студентів перебували в еміграції і навчалися в академічних центрах Європи протягом зазначеного періоду, половина з них – у ЧСР³. Саме там їм були створені найкращі умови для життя і навчання, порівняно з іншими українськими еміграційними студентськими осередками.

Найбільшим джерелом української студентської еміграції в першій половині 1920-х років була військова еміграція – студенти, що набиралися переважно з української армії УНР та Української Галицької Армії (УГА), інтернованих на території Польщі, Чехословаччини та Румунії⁴.

Другою за чисельністю була політична еміграція – студенти переважно з західних земель України, які виступали проти політики окупаційної влади і тому змушені були залишити рідний край. Близько тисячі таких діячів перейшли через польські ґурми і, розуміючи, що поліція не залишить їх у спокої, змушені були емігрувати⁵.

Академічну еміграцію становила переважно заможна молодь, яка їхала за кордон вчитися за власним бажанням⁶. Окреме джерело еміграції становили біженці, які рятувалися від війни, голоду та розрухи з усіх земель України. Так, у 1918–1920 рр. серед емігрантів з західноукраїнських земель було чимало молодих людей, які відмовилися служити в армії окупантів⁷. Студенти зі Східної України таким способом розв’язували конфлікти з ЧК⁸. Отже, переважна більшість джерел студентської еміграції свідчить про її політичний характер.

Ще одним доказом цього є виникнення та діяльність ЦЕСУСа, створеного за безпосередньою участю та керівництвом урядів УНР і ЗУНР студентами-воїнами, час-

² Козлітін В. Русская и украинская эмиграция в Югославии. 1919–1945 гг. Харьков, 1996; Троцинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. Київ, 1994.

³ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). Ф.3905. Оп.2. Спр.38. Ч.2. Арк.50, 153, 223, 233.

⁴ Павленко М. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини, Румунії.

⁵ Ярш В., Суліма М. Українці в Берліні. 1918–1945. Пропам’ятний збірник доповідей і спогадів з життя і діяльності українців у Берліні з нагоди з’їзду 5-го вересня 1981 р. в Шертон готелі в Торонто Канада. Торонто, 1996. С.52.

⁶ Нові фази українського визвольного руху та студентство // Український студент (Прага). 1922. №12. С.63–64.

⁷ ЦДАВО України. Ф.3905. Оп.2. Спр.38. Арк.83; 231.

⁸ Там само. Спр.13. Арк.17–18.

тина яких продовжувала перебувати у підпорядкуванні військових частин, розташованих у таборах для інтернованих⁹. На той час українські уряди за кордоном, через брак матеріальних коштів, швидке зростання чисельності українських студентів-емігрантів, а згодом і вимушене закриття своїх представництв у різних країнах, не в змозі були надавати навіть незначну матеріальну підтримку всім студентським громадам, контролювати і спрямовувати їхню діяльність на міжнародній арені, де пропаганда українського питання мала відіграти суттєву роль в умовах визнання великими державами права кожного народу на національно-державне самовизначення.

Лідери студентської Централі повинні були сприяти встановленню тісних зв'язків між студентами краю та еміграції для швидкого реагування на антиукраїнську політику окупаційних держав і активної боротьби єдиним фронтом проти них. Проте через відмінності у становищі еміграційного студентства його основне завдання полягало у сприянні розвитку української культури і науки, у творенні кадрів *інтелектуальних робітників*, а також у підтримці студентської молоді в Україні, яка мала продовжувати боротьбу за визволення українського народу¹⁰. З цього приводу один із діячів студентського руху зазначав, що крайове студентство – це оборотний капітал, а еміграційне – нерухомий, який має зрости в майбутньому¹¹.

Зосередження в Празі практично всіх представництв українських політичних сил сприяло збільшенню кількості їхніх прихильників серед студентів. Українські політичні партії, групи та центри намагалися залучити до своїх рядів якнайбільше молоді¹², нерідко використовуючи незадовільний матеріальний стан студентів. В результаті серед молоді виникали політичні угруповання різного спектру – від комуністів до монархістів і націоналістів. Таким чином, життя українського еміграційного студентства було досить заполітизованим. Серед студентів поширювалися ідеологічні протиріччя, які підсилювалися конфліктами вікового характеру: між “молодими” і “старими”; територіального – між наддніпрянцями й галичанами; економічного – з приводу матеріального забезпечення та взаємодопомоги. Немалу роль у цьому відіграла велика кількість українських студентів, зосереджених в ЧСР¹³.

1920-ті роки позначені високою активністю студентського життя в ЧСР, в якому перевага соціалістичних і навіть комуністичних ідей була зумовлена рядом чинників.

По-перше, поглядами найстарших за віком студентів, світогляд яких формувався ще перед Першою світовою війною. Такі студенти створювали ідеологічні угруповання – гуртки ім. М. Драгоманова, що було традиційно для галичан, адже самоосвітні драгоманівські товариства існували в українських школах на західноукраїнських землях з кінця XIX ст. В еміграційному студентському середовищі вони з часом переходили на комуністичні позиції через зростання “комунофільства” серед західних українців¹⁴. Його причини полягали в політиці “українізації” в радянській Україні та заграванні харківського уряду з українцями Польщі – учених із західних земель

⁹ Олесьюк Т. С. В. Петлюра та українське студентство // Студентський вісник (Прага). 1926. Ч.7–8. С.14; ЦДАВО України. Ф.3905. Оп.2. Спр.38. Арк.198.

¹⁰ ЦДАВО України. Ф.3905. Спр.38. Ч.2. Арк.153.

¹¹ Мартинець В. Між “старими” та “молодими” // Студентський вісник (Прага). 1924. №12. С.8.

¹² Стремидло В. Друга хвиля української еміграції в Чехословаччині (20–30 рр. XX ст.). Запоріжжя, 1994. С.51.

¹³ Антонович М. Двадцять років Української Академічної Громади. Прага, 1941. С.49.

¹⁴ Шиприкевич В. Український студентський осередок в Данцігу в роках 1921–1945 // Про пам'ятна книга Данцігерів. Історичні нариси та спомини колишніх студентів Політехніки Вільного Міста Данцігу 1921–1945. Філадельфія–Торонто–Нью-Йорк, 1979. С.58.

України іменували членами Академії наук у Києві, багато галичан займали високі службові посади за часів Скрипника¹⁵.

По-друге, в ЧСР зручно почували себе різні соціалістичні партії, яких підтримували влада і особисто президент Т.Масарик. Він мав надію, що саме соціалісти-демократи прийдуть на зміну більшовикам або порозуміються з ними і тоді з об'єкта допомоги стануть суб'єктом політичного значення¹⁶.

По-третє, студентство в Чехословаччині перебувало під впливом української наукової еміграції, яка, будучи частиною політичної, в переважній більшості стояла на соціалістичних позиціях. Викладачі українських вищих навчальних закладів за кордоном (Український Вільний Університет – УВУ, Український Вищий Педагогічний Інститут ім. М.Драгоманова – УВПІ, Українська Господарська Академія в Подєбрадах) мали значний вплив на своїх студентів. Крім того, вони читали лекції, наукові доповіді і реферати з суспільно-політичних наук для тих студентів, які навчалися в чехословацьких вузах. Багато з них відвідували студентські осередки в Празі, Подєбрадах, Брно, друкували свої статті в студентській пресі.

Водночас ЧСР стала місцем зародження перших націоналістичних студентських організацій, найвпливовішими серед яких були Група Української Національної Молоді (ГУНМ) та Легія Українських Націоналістів (ЛУН). До їх складу входили студенти-воїни та політичні емігранти, світогляд яких формувався в період національно-визвольної боротьби українського народу, зокрема, з більшовиками. Саме для цієї молоді було характерним сторонення українських політичних партій в еміграції, які, на їхній погляд, призвели до поразки національної революції. Ці студенти вважали історичну роль цих партій завершеною і відчували потребу чогось нового – нових ідей, нових людей, нової акції¹⁷. Це явище відзначав і В.Липинський, вбачаючи його корені в тодішній українській політичній еліті, яка, на його думку, не могла залучити у свої ряди нову молодь через “вічну революційність та анархічність”¹⁸. Один із лідерів націоналістичної молоді пов'язував це з вічною проблемою батьків і синів, на психіці яких по-різному проявилася національна революція. У результаті старшому поколінню була притаманна здатність до компромісів та лояльності, а для молоді аксіомою стало питання самостійності України¹⁹.

Суперечки і навіть невеликі політичні кризи в молодіжному середовищі спостерігалися уже в перші роки перебування за кордоном студентів-українців, які тоді глибоко вірили в те, що мирні договори після Першої світової війни – це короткий перепочинок перед новим збройним вибухом. Вони, як і вся еміграція, готувалися до нового етапу національно-визвольної боротьби, сподіваючись за допомогою зовнішніх сил прогнати поляків зі Східної Галичини, і вірили, що на Великій Україні занепадуть більшовики; тоді, повернувшись на Батьківщину, вони вирішать усі проблеми. Але ситуація різко змінилася в 1923 р., коли еміграція по-різному відреагувала на входження Наддніпрянської України до складу СРСР, на запровадження непу та “українізації” в радянській Україні, на визнання за Польщею Східної Галичини великими державами. Ліквідація таборів для інтернованих у Чехословаччині, Польщі, Румунії поховала всі сподівання емігрантів, загострила до крайнощів протиріччя та розколола їхні ряди. Саме в той час з'явилося бага-

¹⁵ Антонович М. Нариси історії Центрального Союзу Українського Студентства (1922–1945) // Український історик (Нью-Йорк–Мюнхен). 1974. № 4. С.19.

¹⁶ Потульницький В. Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці (1918–1939). Київ, 1992. С.111.

¹⁷ Мартинець В. Українське підпілля: від УВО до ОУН. 1949. С.145.

¹⁸ Липинський В. Завдання українського студентства // Студентський вісник. 1926. Ч.2. С.2.

¹⁹ Мартинець В. Між “старими та “молодими” // Студентський вісник. 1922. № 12. С.3.

то прихильників радянської влади, а на Прагу було звернено пильну увагу більшовицького режиму з його розгалуженою мережею розкладової роботи²⁰.

У результаті це призвело до неофіційного поділу студентства на прорадянський та антирадянський табори. Останній був строкатим за ідеологічною спрямованістю (демократи, соціалісти, ліберали, монархісти та націоналісти), проте всіх їх поєднувала антирадянська позиція, а головну роль з-поміж них відіграла націоналістична молодь.

Обидва табори становили ідеологічний каркас українського студентства в ЧСР. Поміж них виділилася частина студентів, яка творила третій табір – “несвідомих”, які сторонилися не тільки політики, а й громадської діяльності і повністю віддавалися навчанню. Крім того, все студентство офіційно ділилося на організоване, яке творило студентські громади, і на неорганізоване, або “дикі”, яке не входило до студентських товариств і жило самостійним замкненим життям. У 1924 р. в Празі та інших студентських центрах Чехословаччини їх налічувалося 50 відсотків²¹. Такий політичний поділ студентства негативно позначився на діяльності великих станових студентських організацій, внаслідок чого вони почали розпадатися на окремі самостійні товариства за ідеологічною орієнтацією. У 1923 р. це сталося з найбільшими Українськими Академічними Громадами (УАГ) Праги та Подєбрад, згодом – з громадою у м. Брно²². Політична криза не могла не торкнутися Централі – її апогеєм став другий з’їзд ЦЕСУСа 1924 р. в Подєбрадах. На ньому п’ять прорадянських депутатів утворили “соціалістичний блок”, і, зважаючи на радянське настрої крайового студентства, яке на своєму з’їзді прийняло рішення про встановлення взаємозв’язків з радянським студентством, намагалися усунути від управління Союзом і з’їздом націоналістичних представників як найбільш рішучих “радянськостів”, посилити свої позиції і взяти під контроль діяльність Централі. Націоналістичним лідерам вдалося провести розподіл мандатів на користь правих сил, внаслідок чого депутати “соціалістичного блоку” не тільки не отримали підтримки від інших соціалістичних представників, а й були позбавлені власних мандатів, після того їм нічого не залишалося, як покинути з’їзд²³.

Вийшовши зі складу ЦЕСУСа, прорадянські депутати заснували свою централь – Добровільне Об’єднання Поступового Студентства (ДОПС), що остаточно оформило два ворожі табори в студентському середовищі. Між центральми розпочалася непримиренна боротьба як за студентські маси, так і за право представляти їхні інтереси на міжнародній арені. Це значно погіршувало ситуацію, адже деякі студентські громади, не бажаючи брати участь у політичних суперечках, не входили ні до ЦЕСУСа ні до ДОПСа, частина студентів відходила від суспільно-політичного життя і поповнювала табір “несвідомих” і “диких” студентів.

Політико-ідеологічна криза породила кризу організаційну. Якщо до того часу студентські організації відзначалися в основному становим характером і мали в своєму складі ідеологічні, фахові, релігійні, мистецькі, територіальні, спортивні та інші гуртки, то після розподілу поширеним явищем став вихід останніх зі складу великих громад і їх усамостійнення²⁴. Це був своєрідний спосіб уникнути ідеологічних суперечок. Поширеними стали фахові організації студентів, які не лише задовольняли професійні та наукові інтереси, а й надавали конкретні матеріальні вигоди. Приналежність лише до фахових товариств не накладала обов’язків ані активного українського громадянина, ані політичного

²⁰ Маруняк В. Олександр Бойків. Організатор українського життя у Франції. Париж, 1986. С.17.

²¹ Сумні факти // Студентський вісник. 1924. №12. С.35.

²² Зі студентського життя // Український студент. 1923. Ч.1–2. С.107; 3 життя українського студентства. Еміграція. // Студентський вісник. 1925. Ч.1–2. С.19–20.

²³ Другий звичайний з’їзд ЦЕСУСа. Перебіг подій. Резолюції та постанови // Студентський вісник. 1924. Ч.8–10. С.72–83.

²⁴ ЦДАВО України. Ф.3905. Оп.2. Спр.7–12. Арк.34.

емігранта. В результаті продовжувала зростати чисельність третього табору. У зв'язку з цим на початку 1925 р. ЦЕСУС скликав у Празі нараду студентських організацій, яка відзначила зниження активності в житті українських студентів, які все більше переходили до стану пасивності та ставилися до кожної справи лише з погляду особистої користі, забуваючи про всі інші обов'язки та про причини, що змусили їх емігрувати. І це незважаючи на те, що празьке студентство було в кращому матеріальному становищі, ніж українські студенти в інших академічних центрах Європи. Нарада констатувала, що празькими українськими становими студентськими організаціями представлені різні ідеологічні напрямки, так що кожен студент може вибрати відповідну громаду згідно зі своїми переконаннями. Учасники наради також закликала студентів вступати до станових організацій, а фахові товариства – до співпраці з ними, щоб студенти частину свого часу віддавали праці, необхідній українському народу. Це, на їхню думку, мало припинити процес збайдужіння українського студентства ЧСР і Праги зокрема²⁵. Проте результати були мізерними, бо ідеологічні протиріччя продовжували існувати і в антирадянському таборі.

Другий з'їзд ЦЕСУСа ознаменувався не тільки розколом студентства, а й початком наступу націоналістичних сил у його середовищі. Зазначимо, що управа Централі базувалася на основі УАГ в Празі, що було вигідно з організаційних та функціональних причин. Водночас у празькій громаді активний елемент гуртувався переважно в ГУНМ, яка існувала в УАГ як філія, заснована в Ліберецькому та Йозефівському таборах для інтернованих у 1921 р.; вона мала свої відгалуження, крім Праги, і в інших містах ЧСР та поза її межами. Діяльність групи мала спочатку ідеологічний характер і проявлялася в активній боротьбі з комуністами і соціалістами в академічній громаді, а згодом і в ЦЕСУСі, підпорою якого вона стала і до складу якого входили її члени Ст.Нижанківський, В.Мартинець, О.Бойдуник, О.Бойків, Л.Макарушка та ін.²⁶

Передбачаючи конфлікт на другому з'їзді в Подєбрадах, ГУНМ навесні 1924 р. провела з'їзд усіх націоналістичних груп, на якому були прийняті не тільки ідеологічні основи їх об'єднання і обрано керівництво, а й узгоджено єдину позицію в студентському русі. Ініціатором і головою ГУНМ тоді був Ст.Нижанківський, який одночасно очолював і Міжнародний відділ ЦЕСУСа²⁷.

У 1926 р. в УАГ настає період нового розквіту, який пов'язували з ГУНМ та її провідниками, зокрема з О.Бойдуником та Р.Сушко, які очолювали академічну громаду. Саме тоді УАГ визнала ідеї українського націоналізму, що спричинило вороже ставлення до неї інших представників антирадянського табору²⁸. Того ж року Ст.Нижанківський був обраний президентом Централі, а ще один член ГУНМ – О.Бойків – очолив Секретаріат та економічний відділ ЦЕСУСа, які були об'єднані через матеріальну кризу. У 1926–1927 рр. до складу ЦЕСУСа ввійшли студентські організації з Німеччини та Вільного міста Данцига, які стояли на націоналістичних засадах. Ці факти є беззаперечним доказом того, що студентська Централь перебувала в руках націоналістичної молоді²⁹.

Поряд з ГУНМ у студентському середовищі виникали й інші націоналістичні організації – “Українське Національне Об'єднання” (М.Сціборський, Д.Демчук), “Союз українських фашистів” (Л.Костарів, П.Кожевників), “Союз визволення України”. У 1925 р. з

²⁵ ЦДАВО України. Ф.3905. Оп.2. Спр.13. Арк.73.

²⁶ Троцинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. Київ, 1994. С.191–192.

²⁷ Шумелда Я. Нариси життя українського студентства в середній Європі за останніх 20 літ // Двадцять років Української Академічної Громади. Прага, 1941. С.39.

²⁸ Антонович М. Двадцять років Української Академічної Громади. С.50.

²⁹ Звіт з діяльності управи ЦЕСУСа за адміністративний рік 1926–1927. Загальний Секретаріат // Студентський вісник. 1927. Ч.7–9. С.33–36.

ініціативи колишнього полковника армії УНР М.Сціборського відбулося їх об'єднання в Легію Українських Націоналістів, яка мала поширити свій вплив не тільки на теренах ЧСР, а й за її межами³⁰. Проте негативне ставлення демократичного студентства до націоналістичних лідерів, які вдавалися до використання студентських коштів на потреби Української Військової Організації (УВО), перешкоджало Централі активізувати студентську діяльність і спрямувати її в необхідному напрямі. На заваді цього стояло також стрімке і значне скорочення кількості студентів-емігрантів та обмеження допомоги з боку чехословацького уряду у другій половині 1920-х років.

У 1927–1928 рр. УАГ в Празі, створивши Міжорганізаційний комітет, зробила ще одну спробу згуртувати всі нечисленні та недієві організації в одній, заснованій на своїх статутах. І хоча зібрання представників погодило цю справу, проте приплив членів з інших чисельно слабких організацій був малопомітним, що свідчило про незацікавленість організаційним життям більшості студентів³¹ чи небажанням співпрацювати з націоналістами.

Студентські лідери характеризували цей період як час апатії молоді, яка через ізольованість, часті невдачі втратила віру в ідею, котра була до того часу життєвою метою, як наслідок – пасивність, відкинення всяких ідеалів, а в подальшому – занепад національної моралі. Незважаючи на це, націоналістичні керівники зробили ставку на молодь, яка тільки входила в суспільне життя і ще не була, на їх думку, остаточно деморалізована. “Лише нове покоління... може дати нам новий тип Українця, здібного не лише на героїчні вчинки, але і на уперту буденну працю, яка вимагає максимуму заперечення і сильної волі”³².

Марні спроби об'єднати всю тодішню українську студентську молодь в ЧСР прискорили об'єднання в 1927 р. ГУНМ та ЛУН в Союз Організацій Українських Націоналістів (СОУН) зі збереженням організаційної самостійності кожної організації та їх клітин. У 1927–1928 рр. провідники цих організацій скликали в Празі та Берліні конференції українських націоналістів, де прийняли рішення про відмежування від легальних українських політичних партій і заборонили своїм членам до них належати, що стало остаточною розривом з незначною демократичною частиною політичної еміграції³³.

Нова стратегія націоналістичного керівництва ЦЕСУСа та УАГ, спрямована на ідеологічне виховання молодих студентів, відмежування від представників інших ідеологічних напрямів і політичних партій, сприяла утвердженню націоналістичної ідеології серед українського студентства в ЧСР. Крім того, важливу роль відіграла проникнута духом націоналізму нова хвиля української студентської еміграції 1926–1927 рр., яка несла гасла практичної суспільної роботи та співпраці. Цьому сприяв і занепад наприкінці 1920-х років прорадянського табору. В результаті на IX з'їзді ЦЕСУСа в 1933 р. в Празі націоналістична ідеологія була взята за основу³⁴, а на X – була офіційно проголошена.

Світова економічна криза наприкінці 20-х–на початку 30-х років негативно позначилася на українському студентстві в ЧСР. На початку 1930-х років припинили свою діяльність ряд фахових організацій, а з ліквідацією українських навчальних закладів УГА в 1935 р. та УВПІ в 1933 р. самоліквідувалися студентські товариства, що

³⁰ Мірчук П. Нариси історії ОУН 1920–1939. Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк, 1968. Том 1. С.67.

³¹ Звіт діяльності Української Академічної Громади в ЧСР за рік 1927–1928. // Студентський вісник. 1928. Ч.4–6. С.36.

³² Мартинець В. Ідеалізм в українській суспільності // Національна думка (Прага). 1927. Ч.2. С.5–6.

³³ Райчинець Л. Зародились ми великої години (У 70 річницю заснування ОУН) // Пороги (Прага). 1997. №1. С.26–27.

³⁴ Резолюції IX з'їзду ЦЕСУСа // Студентський шлях (Львів). 1933. №3–4. С.27–31.

існували при них, а також пширбрамська громада “Каменярі”. Фактично єдиною найбільшою та діяльною залишалася УАГ в Празі, до якої тоді поверталися фахові та мистецькі товариства, що відійшли від неї в середині 1920-х років. У 1932 р. до неї приєдналася українська націоналістична студентська корпорація “Зарево”, яка була *клітиною* ОУН, а також Союз Підкарпатських Українських Студентів (СПУС)³⁵.

Перетворення Чехословаччини на еміграційний центр українського студентського націоналістичного руху непокоїло чехословацьку владу, оскільки українські націоналісти спричинили зростання самостійницької орієнтації в суспільно-політичному житті Закарпаття, а ЧСР, як Польщу, Румунію та СРСР, вони вважали окупантом українських земель, з яким необхідно боротися. Тому чеський уряд чекав слушної нагоди, щоб позбутися цього небезпечного елемента. У 1934 р., після вбивства українськими націоналістами польського міністра Перацького, Польща почала вимагати від ЧСР вислати за межі країни провідників українського націоналістичного руху. Навесні того ж року чехословацький уряд усунув з Праги актив ЦЕСУСа разом з його головою Я.Барановським³⁶, який входив також до Проводу Українських Націоналістів (ПУН)³⁷. Після цього життя українського еміграційного студентства в Чехословаччині завмерло, за винятком празької УАГ, яка до кінця 30-х років залишалася єдиним організаційним центром української студентської молоді.

SOCIAL AND POLITICAL LIFE AND CIVIL POSITION OF UKRAINIAN STUDENTS-EMIGRANTS IN CZECHOSLOVAKIA IN THE INTERWAR PERIOD

Olexander DOUDNYK

M.S.Hrushevs'kyi Institute of Ukrainian Source Study and Study of Early Texts
of Ukrainian National Academy of Sciences
4, Tr'ohsvyatyets'ka Str., Kyiv, 01001

The life of the Ukrainian students in Czechoslovakia in the 20–30th years was marked by the considerable public activity. Unofficially students were divided on pro-soviet and anti-soviet camps. In the student environment operated different organizations and groups of nationalistic character. From the second half of the 30th years public activity of the Ukrainian students went on decrease.

Key words: Czechoslovakia, Ukraine, emigration, students, public motion, Ukrainian state system, interwar period.

Стаття надійшла до редколегії 06.02.03.

Прийнята до друку 27.03.03.

³⁵ Антонович М. Двадцять років Української Академічної Громади. С.34–35.

³⁶ Вагіна О. Освітня діяльність української еміграції в країнах Європи (1918–1939). Запоріжжя, 1999. С.156.

³⁷ Лімницький Борис. Д-р. Ярослав Барановський // ОУН 1929–1954. На чужині. 1955. С.43–45.